

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 3, NO 5, STIP, MACEDONIA, 2018

ГОД. III, БР. 5
ШТИП, 2018

VOL. III, NO 5
STIP, 2018

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. III, Бр. 5
Штип, 2018

Vol. III, No 5
Stip, 2018

PALMK, VOL 3, NO 5, STIP, MACEDONIA, 2018

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, United States of America
Tole Belcev, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruyse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Даница Гавриловска–Атанасовска (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip:
<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

BIBLIOGRAPHIC INFORMATION

Journal Name	PALIMPSEST International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research
Abbreviation	PALMK
ISSN (print)	2545-398X
ISSN (online)	2545-3998
Knowledge field:	UDC 81
UDC code	UDC 82 UDC 008
Article Format	HTML/ PDF; PRINT/ B5
Article Language	Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish, Italian
Type of Access	Open Access e-journal
Type of Review	Double-blind peer review
Type of Publication	Electronic version and print version
First Published	2016
Publisher	Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip, Republic of Macedonia
Frequency of Publication	Twice a year
Subject Category	Language and Linguistics, Literature and Literary Theory, Education, Cultural Studies
Chief Editor	Ranko Mladenoski
Country of Origin	Republic of Macedonia
Online Address	http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL
E-mail	palimpsest@ugd.edu.mk Academia edu https://www.ugd.academia.edu/ PALIMPSESTПАЛИМПСЕСТ
	Research Gate https://www.researchgate.net/profile/Palimpsest_Palimpsest2
Profiles	Facebook Palimpsest / Палимпсест
	Twitter https://twitter.com/palimpsest22
	SCRIBD https://www.scribd.com/user/359191573/Palimpsest-Палимпсест

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

15 ПРЕДГОВОР

Светлана Јакимовска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Svetlana Jakimovska, editor of Palimpsest

ЈАЗИК / LANGUAGE

19 Виолета Јанушева

ИСТИОТ/А/О/Е ВО НОВИНАРСКИОТ ПОТСТИЛ НА
МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Violeta Janusheva

THE [SAME] IN THE JOURNALISTIC SUB-STYLE OF THE STANDARD
MACEDONIAN LANGUAGE

31 Игор Станојоски

ЗА И ПРОТИВ УПОТРЕБАТА НА АОРИСТОТ ОД НЕСВРШЕНИТЕ
ГЛАГОЛИ

Igor Stanojoski

USE OF IMPERFECTIVE AORIST: FOR AND AGAINST

43 Марија Леонтиќ

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА ГЛАСОВИТЕ ВО ТУРСКИОТ И ВО
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НИВНА КЛАСИФИКАЦИЈА

Marija Leontik

CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE TURKISH AND MACEDONIAN
SOUNDS AND THEIR CLASSIFICATION

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

61 Chahinda Ezzat

LES VOIX DU « SILENCE » DANS LE SILENCE DE MAHOMET DE SALIM
BACHI

Chahinda Ezzat

VOICES OF “SILENCE” IN THE SILENCE OF MAHOMET BY SALIM BACHI

73 Марија Ѓорѓиева Димова

ПИШУВАЊЕТО КАКО ДОМУВАЊЕ

Marija Gjorgjieva Dimova

WRITING AS A NARRATIVE HOME

87 Nurdan Yeşilyurt

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE İHANET MOTİFİ ÜZERİNE

Nurdan Yeşilyurt

UPON THE THEME OF TREACHERY IN THE BOOK OF DEDE KORKUT

99 Satı Kumartaşlıoğlu

AFYONKARAHİSAR/EMİRDAĞ TÜRKÜLERİNDE COĞRAFYA VE MEKÂN UNSURLARI

Satı Kumartaşlıoğlu

GEOGRAPHY AND PLACE ELEMENTS IN EMIRDAG FOLK SONGS

115 Şerife Seher Erol Çalışkan, Tuğba Teke

TÜRKMEN EFSANELERİNDE NEDİR ŞAH

Sherife Seher Erol Calışhkan, Tugba Teke

NEDIR SHAH IN TURKMENIAN LEGENDS

131 Славчо Ковилоски

ХРИСТЕ ХАЏИ КОНСТАНТИНОВИЧ: ПИСМОВНИК И ЕРМИНИЈА

Slavcho Koviloski

HRISTE HADZHI KONSTANTINOVICH: PISMOVNIK AND ERMINIA

139 Can Şen, Alp Eren Demirkaya

TROYSKİLİ AHMED TACEDDİN'İN RUSYA TÜRKLERİNİN TİYATRO FAALİYETLERİ HAKKINDAKİ BİR YAZISI

Can Şen, Alp Eren Demirkaya

AN ARTICLE OF AHMED TACEDDIN FROM TROYSKI ABOUT THEATER ACTIVITIES OF RUSSIAN TURKS

151 Даниела Андоновска-Трајковска

ТРАГАЊЕ ПО ЕСЕНЦИЈАТА ВО (ВОН)ТЕКСТОВНИТЕ СТРУКТУРИ (КОН „ВО КОЖУРЕЦОТ НА ВЕКОТ“ ОД ВЕСНА МУНДИШЕВСКА-ВЕЛЈАНОВСКА)

Daniela Andonovska-Trajkovska

A QUEST FOR THE ESSENCE IN THE (EXTRA) TEXTUAL STRUCTURES OF “IN THE COCOON OF THE CENTURY” BY VESNA MUNDISHEVSKA-VELJANOVSKA

161 Ивона Мургоска, Мариче Чолакова

РЕАКТУЕЛИЗАЦИЈА НА МИТОТ ЗА АНТИГОНА ВО ДРАМИТЕ НА СОФОКЛЕ И НА ЖАН АНУЈ

Ivona Murgoska, Mariche Cholakova

REACTUALIZATION OF THE MYTH ANTIGONE BY SOPHOCLES AND ANOULIH

КУЛТУРА / CULTURE

179 Luciana Guido Shrempf

VIAGGIO NELLA STORIA DELL'ITALIA CONTEMPORANEA ATTRAVERSO I FILM DEGLI ULTIMI VENTI ANNI: DALLA PRIMA GUERRA MONDIALE AD OGGI

Luciana Guido Shrempf

A JOURNEY ACROSS THE HISTORY OF CONTEMPORARY ITALY THROUGH THE MOVIES OF THE LAST TWENTY YEARS: FROM THE FIRST WORLD WAR UNTIL TODAY

197 Слободан Милошески

КУЛТУРА НА ЧИТАЊЕ НА ЛИКОВНИТЕ ДЕЛА

Slobodan Milosovski

CULTURE OF READING THE ARTWORK

207 Петар Намичев, Екатерина Намичева

ЧАРДАКОТ – ВИТАЛЕН ПРОСТОПЕН ЕЛЕМЕНТ ОД ГРАДСКАТА КУЌА ВО ШТИП ОД 19 ВЕК

Petar Namicev, Ekaterina Namicheva

THE BALCONY LOGGIA - A VITAL SPATIAL ELEMENT OF THE 19TH CENTURY HOUSE IN SH TIP

221 Стојанче Костов

ОРСКАТА ТРАДИЦИЈА КАЈ МАКЕДОНСКАТА ДИЈАСПОРА ВО СРБИЈА (ПО ПРИМЕРИ ОД ИСТРАЖУВАЊАТА НА ЕТНОКОРЕОЛОГОТ МИХАИЛО ДИМОСКИ ВО ГЛОГОЊ И ВО ЈАБУКА)

Stojanche Kostov

THE FOLK DANCE TRADITION OF THE MACEDONIAN DIASPORA IN SERBIA (FOLLOWING THE RESEARCHES OF ETHNOCHOREOLOGIST MIHAILO DIMOSKI IN PANCHEVO, KACHAREVO, GLOGONJ AND JABUKA)

233 Zorica Nikolovska

DER ÜBERSETZUNGSPROZESS ALS MACHTÄQUILIBRIUM ZWISCHEN VERSCHIEDENEN KULTUREN

Zorica Nikolovska

THE TRANSLATION PROCESS AS A POWER EQUILIBRIUM BETWEEN DIFFERENT CULTURES

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

245 Mohamed El-Halfaoui

LANGUES ET CULTURES DANS LE SYSTEME EDUCATIF MAROCAIN
(ANALYSE DES REPRESENTATIONS)

Mohamed El-Halfaoui

LANGUAGES AND CULTURES IN THE MOROCCAN EDUCATIONAL
SYSTEM (ANALYSIS OF REPRESENTATIONS)

259 Abderrahim Turchli

VERS UNE PROMOTION DE L'ENSEIGNEMENT – APPRENTISSAGE DE
L'INTERCULTUREL A TRAVERS LA LECTURE DE L'ŒUVRE LITTERAIRE
SUBSAHARIENNE

Abderrahim Turchli

TOWARDS THE PROMOTION OF INTERCULTURAL TEACHING-
LEARNING THROUGH READING FRANCOPHONE LITERARY WORK

269 Адријана Хаџи-Николова, Нина Даскаловска

СТРАТЕГИИТЕ ЗА ЧИТАЊЕ ВО НАСТАВАТА ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК

Adrijana Hadji-Nikolova, Nina Daskalovska

READING STRATEGIES IN ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION

281 Ümit Süleymani

MAKEDONYA'DA TÜRKÇE ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK
ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ümit Süleymani

A STUDY ON THE PSYCHOLOGICAL PROPERTIES OF TURKISH
TEACHER CANDIDATES IN MACEDONIA

293 Милена Гаврилова, Нина Даскаловска

ИНДИВИДУАЛНИ РАЗЛИКИ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ И РАЗЛИЧНИ
СТИЛОВИ НА УЧЕЊЕ

Milena Gavrilova, Nina Daskalovska

INDIVIDUAL LEARNER DIFFERENCES AND DIFFERENT LEARNING
STYLES

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 307 Људмил Спасов, Димитар Пандев**
„СТАНДАРДЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК“ ОД АВТОРКАТА ВИОЛЕТА
ЈАНУШЕВА

Ljudmil Spasov, Dimitar Pandev
STANDARDEN MAKEDONSKI JAZIK [STANDARD MACEDONIAN
LANGUAGE] BY VIOLETA JANUSHEVA

- 313 Ранко Младеноски**
БЕЛЕТРИЗИРАЊЕ НА ТЕОРИЈАТА И ТЕОРЕТИЗИРАЊЕ НА
БЕЛЕТРИСТИКАТА

Ranko Mladenoski
BELLETRIZING OF THE THEORY AND THEORIZING OF THE
BELLETRISTICS

- 331 Марија Гркова**
ПРАГМАТИЧКАТА КОМПЕТЕНЦИЈА ВИДЕНА НИЗ ОЧИТЕ НА
НАСТАВНИЦИТЕ НА СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ

Marija Grkova
PRAGMATIC COMPETENCE THROUGH THE EYES OF A FOREIGN
LANGUAGE TEACHERS

ДОДАТОК / APPENDIX

- 339 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ**
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“

CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувана читателке, ценет читателу,

Пред вас го имате петтиот број на меѓународното научно списание *Палимпсест* со кој тоа влегува во третата година од своето постоење. Бавните, но сигурни исчекори кои ние како уредници ги остваруваме со секој нов број на списанието само ни ја потврдуваат увереноста дека сме биле на вистинскиот пат кога ги поставувавме неговите темели. Имено, водени од идејата на нашиот патрон Гоце Делчев дека „светот единствено е поле за културен натпревар меѓу народите“ сметавме дека токму страниците на нашето списание, преку размената на идеи и сознанија, ќе создадат нов простор за културен и научен натпревар. Во тој дух и се определивме трудовите да се објавуваат на повеќе јазици (англиски, француски, германски, италијански, турски и руски јазик), секако негувајќи го, пред сè, мајчиниот македонски јазик. Во тој дух беше и определбата да се објавуваат трудови не само на домашни туку и на странски автори чиј интерес за списанието расте со секој нареден број.

Во петтиот број на списанието во петте рубрики (*Јазик, Книжевност, Култура, Методика на наставата и Прикази*) се распределени вкупно 25 труда. Дел од нив се напишани од страна на автори од Македонија: Виолета Јанушева, Игор Станојоски, Марија Леонтиќ, Марија Ѓорѓиева Димова, Славчо Ковилоски, Даниела Андоновска-Трајковска, Ивона Мургоска, Мариче Чолакова, Лучана Гвидо-Шремпф, Слободан Милошески, Петар Намичев, Екатерина Намичева, Стојанче Костов, Зорица Николовска, Адријана Хаџи-Николова, Нина Даскаловска, Милена Гаврилова, Умит Сулејмани, Људмил Спасов, Димитар Пандев, Ранко Младеноски и Марија Ѓркова. Покрај нив, во рубриката *Книжевност* свој придонес дадоа и Чахинда Езат (Chahinda Ezzat) од Египет, како и Нурдан Јешилјурт (Nurdan Yeşilyurt), Сат' Кумарташл'оглу (Satı Kumartaşlıoğlu), Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Şerife Seher Erol Çalışkan), Тугба Теке (Tuğba Teke), Џан Шен (Can Şen) и Алп Ерен Демиркаја (Alp Eren Demirkaya) од Турција. Помеѓу преостанатите, рубриката *Методика на наставата* ја збогатија и Мохамед Ел-Халфаи (Mohamed El-Halfaoui) и Абдерахим Турчли (Abderrahim Turchli) од Мароко.

Искажувајќи искрена и длабока благодарност кон сите автори кои дадоа свој придонес за збогатувањето на овој број, воедно ја изразувам и својата цврста убеденост дека културниот и научен натпревар на страниците на *Палимпсест* нема да застане и дека во него ќе продолжат да објавуваат трудови, на големо задоволство на Уредувачкиот одбор и на Редакцискиот совет, наши колешки и колеги од сите континенти.

Светлана Јакимовска, уредник на Палимпсест

FOREWORD

Dear reader,

This is the fifth issue of the international scientific journal *Palimpsest* which enters the third year of its existence. The slow but sure steps forward that we as editors accomplish with each new issue of the journal confirm our conviction that we were on the right track when we laid down its foundations. Namely, led by the idea of our patron Goce Delchev that “the world is only a field for cultural competition among nations”, we believed that the pages of our journal, through the exchange of ideas and knowledge, would create a new space for cultural and scientific competition. In that spirit we decided to publish articles in many languages (English, French, German, Italian, Turkish and Russian), certainly nurturing, above all, our native Macedonian language. In that spirit was the decision to publish articles not only from Macedonian but from foreign authors as well whose interest in the journal grows with every new issue.

In the fifth issue of the journal a total of 25 papers are placed in the five sections (*Language, Literature, Culture, Teaching Methodology and Book Reviews*). Some of them are written by authors from Macedonia: Violeta Janusheva, Igor Stanojoski, Marija Leontik, Maria Gjorgjieva Dimova, Slavcho Koviloski, Daniela Andonovska-Trajkovska, Ivona Murgoska, Mariche Cholakova, Lucana Guido-Schrempf, Slobodan Miloseski, Petar Namichev, Ekaterina Namicheva, Stojanche Kostov, Zorica Nikolovska, Adrijana Hadzi-Nikolova, Nina Daskalovska, Milena Gavrilova, Umit Sulejmani, Ljudmil Spasov, Dimitar Pandev, Ranko Mladenovski and Marija Grkova. In addition to them, among the contributors to the “*Literature*” section were Chahinda Ezzat from Egypt, as well as Nurdan Yeşilyurt, Satı Kumartaşlıoğlu, Sherife Seher Erol Calışkan, Tugba Teke, Can Şen and Alp Eren Demirkaya from Turkey. The “*Teaching Methodology*” section was also enriched by Mohamed El-Halfaoui and Abderrahim Turchli from Morocco.

Expressing sincere and deep gratitude to all authors contributing to the enrichment of this issue, I also express my firm conviction that the cultural and scientific competition on the pages of *Palimpsest* will not stop, and to the great pleasure of the Editorial Board and the Editorial Council, our colleagues from all continents will continue to publish their articles in the journal.

Svetlana Jakimovska, editor of Palimpsest

ПИШУВАЊЕТО КАКО ДОМУВАЊЕ

Марија Ѓорѓиева Димова

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Република Македонија
marija.gorgieva@gmail.com

Апстракт: Поаѓајќи од премисата за егзилот како парадигматичен феномен на XX век, овој текст се фокусира врз наративните репрезентации на егзилот во балканскиот книжевен контекст. Теорискиот фон на оваа елаборација се одделните концепции за егзилот и за егзилската книжевност, додека интерпретативниот фокус, поставен врз романите *Роман за Лондон* на М. Црњански и *Министерство на болката* на Д. Угрешиќ, создавани од позиција на субјектот во егзил, следи неколку рамништа: тематизацијата на егзилот како пишување во/за егзил; односот помеѓу искуството на егзилот и неговите репрезентации, наративизации и фикционализации и контрапунктските аспекти во романескните репрезентации на егзилот низ комплексот дијалектички и контрапунктски опозиции.

Клучни зборови: *егзил, роман, наративизација.*

Протерувајќи ме во изолација, ме протераа во книжевноста, во работата, во мојата вистинска реалност, од една лажна реалност во којашто само би го губел времето и во којашто, можеби, засекогаш ќе потонев.

Борислав Пекиќ

Авторите ги населуваат своите текстови како жителите својот дом. За оние кои повеќе немаат татковина, пишувањето станува дом.

Теодор Адорно

Единствениот дом кој денес навистина ни стои на располагање, иако кревок и ранлив, е во пишувањето.

Едвард Саид

Теориски контекстуализации

Паратекстуалната врска меѓу мотоцитатите и насловот на текстов ја објаснува и неговата цел: интерпретативно да ја елаборира можноста пишувањето, во поширока смисла, и создавањето фикциски свет, во

потесна смисла, да ја обезбедат илузијата на пронаоѓање уточиште, на привремено прибежиште, на домување. Станува збор за конструирањето на (фикциски) свет што ќе функционира како супститут и на светот којшто е напуштен/одземен, но и како супститут на светот којшто принудно е одбран како (ново) живеалиште, па во таа смисла книжевниот чин е виден како чин на создавање наративни азили на егзилот. Овој аспект на егзилот, како компаратистичка тема, споредбено ќе се проследи во романите *Роман за Лондон* (1971) на Милош Црњански и *Министерство на болката* (2005) на Дубравка Угрешиќ. Нивниот избор е двојно оправдан со:

1. Личното искуство на егзилот на Црњански и на Угрешиќ: писатели коишто во различни историски периоди, од идеолошко-политички причини, се одлучуваат на доброволен егзил (во Англија и во Холандија). Ако се земе предвид дека истата судбина му се случува на писателот во интервал од педесетина години, тоа го индицира егзилот како „балкански синдром“ како што, впрочем, констатира Угрешиќ;

2. Биографскиот аспект на писателите, врзани за егзилот како егзистенција, но и како инспирација, на творечки план е надополнет со одлуката за фикциска репрезентација на (сопственото) егзилското искуство во роман. Вообичаено, доживувањата на егзилот се артикулираат во нефикциски форми – дневници, автобиографии, мемоари, есеи, интервјуа. Притоа, изборот на романескниот жанр воопшто не е случаен: неговите конвенции, во одредена смисла, ѝ конвенираат на егзилската свест/состојба. Во прилог на оваа теза одат и одделни теории на романот:

а) Мартин Волас ја истакнува опозициско-аутсајдерската позиција на романот во однос на канонизираните норми, кои важат за преостанатите жанрови. „Во однос на другите книжевни дела романот е аутсајдер, кој им опонира на правилата коишто се карактеристични за другите жанрови и поетики (традиционалната книжевна теорија). Кога романот ги развива сопствените конвенции и критиката почнува да ги кодифицира неговите правила, романсиерите се поставуваат себеси во опозиција кон романот низ пародија, низ инвенцијата на нови форми или преку инкорпорирањето и миксирањето на чистите жанрови од одреден период“. (Wallace, 1986, стр. 44);

б) Михаил Бахтин го истакнува жанровскиот ексцентризам на романот, содржан во неговите капацитети да романсира, т.е. да „ослободува од сето она што е замрено, неприродно, изживеано, безживотно, условно, што го кочи развојот и го прави стилизација на преживевани форми“. (1989, стр. 473). Ваквиот романескен ексцентризам е насочен децентрирачки кон жанровскиот канон, воопшто, но и кон одделните жанрови коишто романот ги интегрира во своите хибридни конструкции.

в) Герг Лукач го истакнува романот како форма на „трансцендентално бездомништво“. (1976, стр. 33). Поставувајќи го

дистинктивно во однос на епот,¹ Лукач упатува на романескниот жанровски капацитет да го обезбеди постоењето на други светови како алтернативи за граѓанските мислителци, за скитниците, за прогонетите.

Следствено на овие жанровски специфики, индикативно е што токму писателите осудени на егзилското аутсајдерство, го преферираат романот како адекватен облик за фикциска репрезентација на егзилското искуство. Толкувањето на романите на Црњански и на Угрешиќ, низ призмата на нивната тематизација на егзилот, ќе се контекстуализира во теориите на Софија Мекленен и на Едвард Саид коишто го промовираат пристапот кон егзилот низ дијалектичко-контрапунктскиот комплекс од опозиции. Мекленен предлага (нова) визура во промислувањето на егзилот, односно на егзилската книжевност како серија од дијалектички тензии. Ако состојбата на егзил создава низа од опозиции, антиномии и контрадикции, тогаш и анализата на егзилската книжевност треба да го земе предвид единството опозиции. Следствено, дијалектичкото толкување ќе трага по сите перспективи кои се репрезентирани во текстот, т.е. по начините на коишто „опозициите, бинаризмите и контрадикциите може да егзистираат симултано“ (McClennen, 2004, стр. 33-34), па и комплементарно во рамките на истиот текст. Во книжевноста клучна е тензијата помеѓу егзилот и неговата репрезентација: егзилот му нуди на писателот креативна слобода, но и го рестрицира, па дијалектичката игра меѓу опозициите ги овозможува интерпретациите што ќе го следат степенот во којшто писателот црпи од сопствените искуства, наспроти нивните фикциски репрезентации. Едвард Саид го опишува егзилот низ принципот според којшто функционира контрапунктот во музиката. Слично на дијалектичкото поврзување на опозитните концепти во тензијачна целина и контрапунктот ја заговара динамиката меѓу навидум контрадикторни состојби. „Повеќето луѓе се свесни за една култура, за едно опкружување, за еден дом: прогонетите се свесни барем за два и тој плуралитет на визии дава свест за симултаните димензии, свест која – да ја позајмам фразата од музиката – е контрапунктска. За прогонетиот животните навикци, изразувањето или активността во новата околина се појавуваат наспроти сеќавањата на тие нешта во друга околина. Новата и старата средина се живи, стварни, се појавуваат заедно во контрапунктот. Во тоа лежи единственото уживање, особено, ако прогонетиот е свесен за другите контрапунктски јукстапозиции. Тука лежи и посебното чувство на постигнувањата во однесувањето како да

¹ Според Лукач, класичните епови произлегуваат од уредени култури во кои вредностите се јасни, идентитетите стабилни, а животот непроменлив, додека романот се темели на спротивното искуство – на промена на општеството во кое отфрлениот јунак од средната класа, без постојано престојувалиште, се обидува да конструира свет кој ќе наликува на стариот што го оставиле зад себе. Наспроти тоа, во епот нема друг свет, само конечността на овој.

сме дома, без оглед каде се наоѓаме... Егзилот е надвор од вообичаениот ред. Номадски, без средиште, во контрапункт“. (Said, 2005, стр. 10).

Интерпретативни контекстуализации

Во *Роман за Лондон* и во *Министерство на болката* комплексот дијалектичко-контрапунктски координирани опозиции е присутен на неколку рамништа. И во двата романа, ликовите ја доживуваат и ја опишуваат својата егзилантска состојба низ просторните и низ временските опозиции/контрадикции, поставувајќи се себеси на границата меѓу нив. Оваа димензија е сублимирана во изјавата на главниот лик во романот на Угрешиќ: „Местото и времето се поделија на *она пред* и на *она после*. Нивниот живот се раздвои на *овој овде* и на *оној таму*“. (2004, стр. 118). Генерално, дијалектичко-контрапунктските релации се темелат врз тензичните осцилации помеѓу минатото и сегашноста, помеѓу дома и не-дома, што во романите добива широк спектар од варијации, кој може да се следи компаративно. Но, комплексот опозиции не реферира на чисто временски и просторни категории: преку нив асоцијативно-реминесцентно се открива цел еден свет, којшто, иако поседува просторни и временски назнаки, сепак, е фокусиран низ призма на она што го нудел како социјална, професионална, семејна, национална, емотивна и духовна стабилност. Кај Угрешиќ овие опозиции се сугерирани низ повисок степен на генерализација: низ заменските форми во плурал и низ прилошките форми со деиктичка функција, коишто, редовно, се сигнализирани и графички. „Не сакавме да им припаѓаме ниту на *оние нашите долу*, ниту на *овие нашите овде*. Нè мачеше нелагода од соочување со неодамнешното минато, нè притискаше нелагода од неизвесната иднина (која иднина, онаа *таму* или оваа *овде*, или таа која чекаше *некаде другаде?*). 'Ние' бевме тие кои заминаа, а 'тие' се оние кои останаа“. (Угрешиќ, 2004, стр. 27, 32, 107). Романот на Црњански се фокусира врз доминантната просторна опозиција, конкретизирана во топонимската релација Лондон/Англија – Русија. Ситуирајќи го дејството во оваа отсечка, Црњански ги прикажува тешкотиите со кои се соочува главниот лик во обидите да се адаптира и да се интегрира во новата средина, и, паралелно, го следи процесот на компензирачко создавање слика за Русија, којашто, многу повеќе, е негова проекција, одошто слика која соодветствува на стварноста. Варијациите на оваа опозиција се вклопени во полифоничната структура на романот. „Не е осамен затоа што е странец – странецот ако има пари никаде не е така добредојден како во Лондон... Да е сега во Русија би чувствувал некоја смисла на своите движења, чувства, мисли но овде не ги чувствува... Тој е инсект во некој лош сон“. (Црњански, 1976, I, стр. 185).

Дијадата воспоставена со дијалектичко-контрапунктската игра меѓу просторните опозиции е дополнета со уште еден член: бинаризмот таму – овде, дома – недома е проширен со додавањето на просторот на паралелната стварност – онаа на сонот. Спатијалниот паралелизам го има

предвид и Јасмина Лукиќ: „Градовите каде што престојуваат егзилантите од гледна точка на ликовите може да се посматраат симултано, како реални и како фикциски простори“. (2006, стр. 476). Кај Угрешиќ сонот учествува во удвојувањето на напуштениот свет: наспроти реалниот простор од каде што заминува и којшто е недостапен за непосредна перцепција, егзилантот преку сонот проектира свои претстави за напуштениот свет: „Соништата имаа иста структура и беа врзани за куќата, за домот. Домот имаше два дела: лице и наличје. Куќата од мојот сон личеше на лавиринт, со неколку нивоа“. (Угрешиќ, 2004, стр. 263-64). Во романот на Црњански паралелната стварност инклинира кон спротивниот пол во просторните опозиции: кошмарниот сон за кој говори кнезот е синоним на неговите перцепции на светот што го населува како „царски емигрант“. „Го скрши тоа што кога излегоа од Русија животот им се претвори во непрекината самотност, беда, безработност како некој страшен сон од кој не можеше да се разбуди... Како тоа да е сон што не го сонува тој туку само случајно го гледа и го забележува“. (Црњански 1976, I, стр. 51).

Што се однесува до дијалектичко-контрапунктскиот комплекс сочинет од временски опозиции, и во двата романа, тие ги вклучуваат релациите сегашност – минато. Според Владимир Бити, кај егзилантот „предметот на говор не е актуелноста, туку она што е изгубено. Иако се говори за сегашното, тој говор е исказ за отсутноста на минатото“. (2005, стр. 238-239). Притоа, аналогно на удвојувањето на просторот, во романите евидентни се и референциите кон двојното минато: од една страна, тоа е далечното минато на детството/младоста, поминати во татковината и, од друга страна, тоа е непосредното военото /револуционерното минато, кое е повод за нивниот егзил. На тој начин, се избегнува црно-белата проекција во односот минато – сегашност (вообичаена постапка во носталгичните ламентации по минатото), отворајќи простор за пошироки симболички конотации. „Се прашував дали нема со повикување на топли слики од нашето заедничко минато да ги потиснеме неодамнешните слики од крвавата воена стварност... Многумина се враќаа во детството. Времето на нивниот живот се подели на она *пред војната* и на она *по војната*“. (Црњански, 1976, I, стр. 65, 117). „Светли се само оние мигови во неговиот живот во Лондон кога во мислите ќе му се појави неговата Набережнаја. Двајцата постојат само во тоа свое минато. Живеат во Лондон како некој туѓ живот. Тоа што веќе не можат да живеат во своето минато е единственото нешто што е чудно; за нив е уште почудно тоа што не можат да живеат ни во сегашноста“. (Црњански, 1976, II, стр. 54).

Пресекот на просторно-временските хоризонтални ја деривира етичката вертикала, втемелена врз дилемата со којашто се измачуваат ликовите: помеѓу одлуката да се замине од татковината и одлуката да се остане во неа. Оваа дилема ја има предвид и Едвард Саид во своите рефлексии за егзилот: „Егзилот понекогаш е подобар од останување или

од неуспехот во бегство – но само понекогаш“. (2005, стр. 4). Во *Министерство на болката* етичката дилема отелотворена низ бинаризмот заминување – останување се дополнува со можноста на егзилантот да се врати назад/дома. Главниот лик² ќе го провери еднаш направениот избор на егзилот со повторното враќање во татковината (станува збор за привремена посета), за да констатира со разочарување: „Дојдов 'дома'... 'Дома' повеќе не беше 'дома'... Успеав да се изгубам во просторот што го познавав како својот џеб - дома“. (Угрешиќ, 2004, стр. 115, 134). Тријадата заминување – останување – враќање, тематизирана од страна на Угрешиќ, во романот на Црњански останува на рамништето на дијада: неговиот јунак живее вклетен во тензијата што се создава со ретроактивното преиспитување на одлуката да замине од татковината. Лишен од реалната можност за враќање, кнезот го компензира копнежот по дома (во неговиот случај домот, главно, е асоциран со социјалниот статус што го поседувал во минатото) со проектирањето слики за Русија, таква каква што посакува да биде, т.е. каква што е конструирана во неговата свест. Дијалектичко-контрапунктската поврзаност меѓу посочените опозиции е неспорна. И двата члена во опозицијата се претпоставуваат еден со друг, едниот доаѓа до израз само врз позадината на другиот: потенцирањето на едниот пол, секогаш, е во функција на афирмирање на неговиот опозит, така што контрадикцијата не резултира со исклучување на едното, туку со дијалектичко помирување меѓу двете. Притоа, субјектот во егзил, кој, практично, живее на границата меѓу сопоставените хронотопи, придонесува за интензивирање на играта меѓу нив. Во таа смисла, ликот-егзилант е носителот на екстериторијалната перспектива и на ексцентрираната свест и во однос на светот што го напушта (воената/револуционерната стварност од којашто побегнал), но и во однос на светот што го населува (не само туѓината, туку и заедницата егзиланти во неа). Според констатацијата на Едвард Саид, „прогонетите, без оглед на тоа колку добро се снашле, секогаш се ексцентрици кои ја чувствуваат својата различност како некој вид сирачиња“. (2005, стр. 7). Оваа состојба на двојна дистанцираност и отуѓеност на егзилантот ќе ја констатира и Јасмина Лукиќ: „Егзилантот, лишен од легитимизирачкиот институционален контекст, е во позиција на другост во однос на светот што го напушта, бидејќи повеќе не го препознава како свој и во однос кон

² Овој аспект е тематизиран и во романот: еден од студентите за испит одбира семинарски труд на тема враќање, елаборирана низ необичен пример – бајката. Тој, всушност, ја соопштува сопствената толкувачка визура создадена во егзилската контекстуализација на бајката. „Пораката на бајката е: останувањето во егзил е пораз. Враќањето дома е враќање на паметењето, но и смрт. Се чини, единствениот триумф на човековата слобода е содржана во онаа иронична секунда на заминување на оваа или на онаа или на некоја трета страна. Што ако враќањето е навистина смрт, симболичка или стварна, а останувањето е навистина пораз и само мигот на заминување е единствена слобода?“. (Угрешиќ, 2004, стр. 224).

светот во кој доаѓа и во кој, како свет на Истото, мора да се прилагоди“. (2006, стр. 463). Во *Министерство на болката* таа in-between позиција на егзилантот е опишана со синтагмата „чардак, ни на небо, ни на земја“, означувајќи го она што Саид го именува како „опасна територија на неприпаѓање“ што лежи „зад границата меѓу „нас“ и „аутсајдерите“. Затекинат во таква ситуација, егзилантот се обидува да воспостави компромис: низ механизмите на сеќавањето на минатото да ја обезбеди и рамката за толкување на сегашноста, односно на состојбата на егзилот како состојба на траума и/или како носталгија. Двојната егзилантска свест на раскажувачките субјекти се афирмира низ двојството на учесници/жртви, на посматрачи и на коментатори кои заземаат активен, рефлексивно-коментаторски однос кон сопствената егзилантска состојба, но и кон феноменот на егзилот воопшто, така што нивните реплики имаат препознатливо гномичка сублимност.

Екстериторијалната перспектива на егзилантот е претставена низ спатијалниот однос меѓу центарот (татковината) и неговата периферија (туѓината и емигрантското милје), што се проширува и со односот Источна – Западна Европа. „Егзилот го изместува тој центар, или поточно создава два центра. Сето она што се наоѓа во опкружувањето на писателот имагинацијата го поврзува со она што е на другата страна. Тоа е причина за појавувањето на необичен феномен: двата центра и двата простора создадени околу нив се мешаат заемно. А тоа е среќно решение, се обединуваат“. (Miloš, 1999, стр. 187). Оттаму, географскиот ексцентризам ја профилира ексцентрираната свест на егзилантот како свест на типично источноевропски посматрач и коментатор, затекинат во типично западноцентричен свет (што, посебно се потенцира во *Роман за Лондон*, бидејќи кнезот го идентификува тој свет со капиталистичкиот поредок каде што главен критериум за социјална интеграција е да се биде, како што вели тој, useful). Во *Министерство на болката* ексцентрираната перспектива на егзилантите е претставена во „дискурзивната заедница“,³ создадена од групата студенти по славистика. Всушност, тие се бегалци од земјите на поранешна Југославија кои, со цел да стекнат азилантски статус, се одлучуваат да студираат, исто како што главниот лик од егзистенцијални причини се

³ Со оваа синтагма Линда Хачон ја означува „комплексната конфигурација на споделени знаења, верувања, вредности и комуникативни стратегии“. (1994, 91). Упатувајќи на симултаната инклузивност и ексклузивност што ја имплицираат дискурзивните заедници, Хачон, всушност, упатува на ограничувачките импликации на дискурзивните контексти, како и на ограничувањата кои произлегуваат од партикуларноста не само во однос на времето и на просторот, туку и во однос на класата, на расата, на родот, на етничката припадност, на сексуалниот избор, на националноста, на возраста, на професијата, на бројните микрополитички групирања. „Во текот на својот живот, секој од нас е член на бројни, променливи заедници, а секоја од нив, за секој свој член, воспоставува мултиплицирани социјални идентитети, мултиплицирани принципи на идентификација со другите“. (Hutcheon, 1995, 101).

одлучува, како што вели, на една „апсурдна ситуација да предава предмет кој службено повеќе не постои, да предава за книжевноста на земја од каде што студентите заминале или се протерани“. (Угрешкиќ, 2004, стр. 44). Самата таа ги дефинира своите предавања како „напорен џогинг низ книжевната историја“, кој ќе понуди „краток компаративен преглед на историјата“ на јужнословенските литератури, што, во крајна линија, овозможува нивната дискурзивна заедница да добие статус и на она што Стенли Фиш го именува како интерпретативна заедница. На тој начин, припадниците на оваа дискурзивна/егзилантска заедница го пронаоѓаат својот азил во книжевноста, поточно во нејзиното повторно читање и толкување низ поинаква визура, условена со новиот контекст во којшто се принудно ситуирани. Во таа смисла, еден од студентите на анкетното прашање поставено од предметниот наставник што очекува од предавањата по литература, т.е. што очекува од книжевноста, воопшто, ќе одговори: „Да си дојдам на себе! Патот кој ќе ме доведе ‘дома’, до себе“. (Угрешкиќ, 2004, стр. 33). Оттаму, текстовите што некогаш биле читани како дел од школската лектира сега се препрочитуваат, но во нов егзилски контекст, кој битно влијае врз толкувачката призма: резултатот од ова препрочитување е интерпретацијата која егзилските искуства и дилеми на читателот ги детектира и во книжевните текстови, притоа констатирајќи ги како општи места и во животот, во стварноста, но и во книжевноста. Во *Роман за Лондон* ексцентрираната перспектива на егзилантот се третира покомплексно, што е во согласност со полифоничната структура на романот. Од една страна, кнезот во егзил има ригидно ексцентриран однос кон Лондон, но и кон егзилантската заедница во Лондон, што се насетува во неговите објаснувања на причините за неуспешната интеграција во западниот свет, како и во коментирите на сопствената состојба на осаменост и на самотност. Од друга страна, неговата жена има поголема амбиција да се дистанцира од минатото како резултат на што заговара потолерантен однос кон егзилантската средина и кон западниот свет што се манифестира во нејзините постојани напори за интегрирање во микрозаедницата, по секоја цена.

Елементарната дијалектичка спрега меѓу егзилот и неговата репрезентација го овозможува толкувањето на начините на кои егзилското искуство ја детерминира креативната перспектива на уметникот и го обликува наративниот приказ на егзилот. Атрактивноста на фикциски посредуваните репрезентации на егзилантското искуство се должи на дистанцата што ја обезбедуваат тие: не станува збор само за временската дистанца (во смисла на временскиот период што е потребен за пишување роман, макар што ретроактивно-ретроспективниот аспект на дистанцата е содржан и во автобиографијата и во мемоарите), туку и за дистанцата што ја нудат наративните постапки: и варијациите на нараторите/ликовите и игрите со гледните точки и игрите со различните рамништа на фикцискиот свет/текст. Јасмина Лукиќ говори

за неизбежниот процес на „фикционализација на стварноста“, што го објаснува со двојната дистанцираност на егзилантот: „Бидејќи и претходното искуство станува нелегитимно, тоа се фикционализира во форма на сеќавање, а новиот свет со својата другост се претставува како еден вид фикција“. (Lukić, 2006, стр. 463). Оваа димензија ја констатира и Саид: „Новиот свет на прогонетиот е неприроден и неговата стварност наликува на фикција“, што ја аргументира тезата дека „егзилантите, честопати, стануваат романсиери: стварноста која ја среќаваат им е толку чудна што ја доживуваат како фикција“. (2005, стр. 7).

Фикциската посредуваност на егзилските искуства и дистанцата што произлегува од оваа постапка е најавена на почетокот од романите: тие започнуваат со автореференцијални напомени кои се во функција на метајазично реферирање врз сопствениот код – кодот на фикцијата (впрочем, и самиот наслов *Роман за Лондон* содржи една метајазична референца кон жанровскиот код на текстот). „Во романот кој стои пред читателите сè е измислено: раскажувачката, нејзината приказна, ситуациите и ликовите. Дури ни местото на случување, Амстердам, не е премногу стварно“. (Угрешкиќ, 2004, стр. 4). „...Оној што вика, читателот ќе го запознае во следната глава. Тоа е еден човек во износен војнички шинел какви што во Лондон, кога почнува оваа приказна, ги имаше многу... Меѓутоа, во идната глава, со тој човек почнува оваа приказна“. (Црњански, 1976, I, стр. 7-8).

Предупредувањата од страна на авторите/нараторите дека станува збор за фикциска приказна и дека читателот ќе присуствува на процесот на нејзино (рас)кажување ја сугерираат неизбежната улога на наративноста во романескните репрезентации на егзилот: не само природниот импулс на човекот да раскажува, туку и наративот како модус на вербална репрезентација, кој нуди решение на проблемот на обликување на човековото искуство во разбирливи/читливи значенски структури. Постапките на наративизација на егзилската стварност подразбираат „наметнување врз таа стварност форма на приказна“, т.е. организирање на настаните, „наметнувајќи им структура на значење која тие ја немаат сами по себе“. (Вајт, 1990, стр. 2). Приказната, пак, во процесот на кохезивно поврзување на деловите од стварноста и на организирање на искуството, спроведува и паралелна трансформација на доживеаните/прикажаните настани преку формалните барања на наративот. Но, приказната не е само начин на осмислување на егзилското искуство/стварност (лично проживеани од авторите), туку таа е и начин на нивно продуцирање, што, во контекст на наративните тематизации на егзилот, има дополнителна конотација: осмислувањето на една емпирија низ приказната ја имплицира вербата во капацитетите на нарацијата како есенција на егзилската егзистенција.

Постапките на фикциска репрезентација на егзилската стварност, меѓу другото, се потпираат и врз одделните реторички фигури кои учествуваат во процесите на дистанцирано – наративно осмислување на

егзилската стварност. Во таа смисла, Чеслав Милош вели дека пишувањето во/за егзилот, што му наметнува на писателот неколку перспективи, ги фаворизира оние жанрови и стилови кои се поврзани со симболичката транспозиција на реалноста. (1999, стр. 186). Клаудио Гиљен ја објаснува употребата на метафорите од страна на писателот во егзил како начин на трансцендирање на болната сепарација. Ликовите на Црњански и на Угрешиќ ја претпочитаат ироничната перцепција на светот, користејќи ја предноста на критичката и (ре)интерпретативната дистанца што ја нуди иронијата. Тоа, пак, оди во прилог на рефлексивно-коментаторскиот приказ на егзилот и во двата романа. „Иронијата со која тој следи сè што се случува околу него“, вели нараторот за Репнин. (Црњански, 1976, I, стр. 53). Метонимскиот однос на контигвитет и метонимскиот принцип *pars pro toto* се употребени во описите на егзилскиот простор и во двата романа: имено, просторот е метонимски прикажан низ сликите што ги доловуваат патувајќи со воз/метро и, уште повеќе, низ сопствените описи на изнајмениот стан,⁴ кој „предизвикува нервоза и тескобеност“, кој делува „кошмарно како цитат од стар црно-бел филм“, кој со „линолеумот потсетува на болница или на затвор“. (Угрешиќ, 2004, стр. 36). „Репнин во новиот стан се чувствуваше како во затвор во Одеса... Го имаше тој безумен впечаток дека Лондон се состои од ќелии и затвори во кои живеат само поединци“. (Црњански, 1976, II, стр. 7). Метафоричните описи се употребени во автоперцепциите на сопствената егзилска состојба, макар што честопати, и туѓата перцепција на сопствениот статус на „странец“ егзилантот ја објаснува метафорично. Во *Министерство на болката* неуспешните обиди на егзилантот за адаптација и за интеграција во новата средина се претставени метафорично низ описот на т.н. човечка рипка, „*proteus anquinus*“, како „уникатен случај на неуспешна метаморфоза во природата“. „Некаде во мене трепереше човечката рипка, *proteus anquinus*, суштество кое остана заглавено во процесот на својата метаморфоза. Дишев на шкрги“. (Угрешиќ, 2004, стр. 225). Наспроти неуспешната метаморфоза на професорката по книжевност, кнезот на Црњански доживува необична и неочекувана метаморфоза која резултира со негова нова емотивна дислокација. Во *Роман за Лондон* рефренски се повторува синтагмата „необыкновенная метаморфоза“ (секогаш наведена на руски јазик), со која се опишуваат преобразбите што ги доживува кнезот во егзил. Во контекст на полифонизмот во романот еволуцијата на Репнин е претставена низ перспективата на покојниот другар, т.е. низ потсвеста на кнезот.

⁴ Индикативно е што ликовите во двата романа го менуваат станот двапати.

Заклучок

Толкувањето на фикциските, наративизираните репрезентации на егзилот во романескен контекст упатува на неколку клучни констатации:

1. Егзилот, несомнено, спаѓа во регистарот компаратистички теми, и во потесна смисла, темите на дислокација, со оглед на тоа што во случајот на егзилот може да се говори за повеќекратна физичка, социјална, емотивна дислоцираност. Тоа понатаму отвора простор за комплексни ретроактивни реинтерпретативни перспективи на егзилот, втемелени врз комплексот дијалектички опозиции на неколку рамништа.
2. Егзилот, како книжевен топос којшто има долга традиција во рамките на светската книжевност, отвора широк интерпретативен простор за компаративно поврзување (на ниво на типолошки релации) меѓу текстови кои припаѓаат на различни историски и поетички контексти. Во рамките на овој текст, типолошката аналогија е интерпретативната оска којашто поврзува репрезентативни книжевни текстови од модернистичката и од постмодернистичката поетика. Воспоставувајќи ја интерпретативната трансверзала меѓу *Роман за Лондон* и *Министерство на болката* со посредство на темата на егзилот во книжевноста, артикулирана од позицијата на автори во егзил, станува недвосмислено релевантна констатацијата на Клаудио Гиљен дека „компаратистичките проучувања на егзилот мора да го откријат балансот помеѓу историската специфичност и репетитивните структури кои се во основата на наративите за егзилското искуство“. (1976, стр. 5).

Библиографија

1. Bahtin, M. (1989). *O romanu*. Beograd: Nolit.
2. Biti, V. (2005). Rasuta baščina. Muzej bezuvjetne predaje Dubravke Ugrešić, *Doba svjedočenja*. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 225-241.
3. Ladányi, I. (2008). Mapiranje egzila u Muzeju bezuvjetne predaje Dubravke Ugrešić. *FLUMINENSIA*, 20 (1), 119-138.
4. Lukić, J. (2006). Imaginarne geografije egzila: Berlin i Rijeka kao fikcionalni toponimi u prozi Dubravke Ugrešić i Daše Drndić. In Benčić, Živa – Fališevac, Dunja (Ur.), *Čovjek – prostor-vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, Zagreb: Disput.
5. Zlatar, A. (2004). *Tekst, tijelo, trauma. Ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Zagreb: Naklada Ljevak.
6. Guillén, C. (1976). The Writer in Exile or the Literature of Exile and Counter-Exile, *Books Abroad* 50, 271-280.
7. Hutcheon, L. (1995). *Irony Edge. The Theory and Politics of Irony*. New York: Routledge.

8. Jambrešić K., R. (2001). Egzil i hrvatska ženska autobiografska književnost 90-ih. *REČ, Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*, 61(7), 176-197.
9. McClennen, S A. (2004). *Dialectics of Exile: Nation, Time, Language, and Space in Hispanic Literatures*. Purdue University Press.
10. Miloš, Č. (1999). Zapisi o egzilu. *REČ, Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja* 55(1), 167-170.
11. Norris, D. A. (1991). Miloš Crnjanski's novel *Roman O Londonu* a dialogics of exile. *Culture, Theory and Critique*. 34(1), 97-114.
12. Said, E. (2005). Razmišljanja o egzilu. *Zarez*, 149, 1-11.
13. Theodor, A. (2005). *Minima Moralia: Reflections From Damaged Life*. Translat. by Dennis Redmond. Преземено на 1 јуни 2017 г. (<http://www.efn.org/~dredmond/MinimaMoralia.html>).
14. Ugrešić, D. (2004). *Ministarstvo boli*. Beograd: Fabrika knjiga.
15. Ugrešić, D. (2000). Pisati u egzilu, *REČ, Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*. 60(5), 99-109.
16. Wallace, M. (1986). *Recent Theories of Narrative*. Ithaca and London: Cornell University Press.
17. White, H. (1990). *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

- Лукач, Г. (1976). *Теорија на романот*. Скопје: Македонска книга/Култура/Наша книга/Мисла.
- Црњански, М. (1976). *Роман за Лондон I-II*. Скопје: Мисла.

Marija Gjorgjieva Dimova

Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia

Writing as a Narrative Home

Abstract: Starting from the premise about the exile as a paradigmatic phenomenon of 20th century, this paper is focused on narrative representations of the exile within the Balkan literary context. The theoretical background of this elaboration is double: on one side - the reflections on exile offered by Edward Said and Sophia A. McClennen; on the other side - the theses by Martin Wallace about the novel „as oppositional discourse“. In accordance to this, the concrete subject of interest is narrative representations of the exile, founded on personal exile experience. The interpretative focus based on texts written from the position of the subject in exile follows several levels: thematization of exile as writing in/about exile; tensions between the experience of the exile and its representation/narrativization/fictionalization; counterpoint aspects in representations of exile through the complex of dialectical tensions.

Keywords: *exile, novel, narrativization.*

ГОД. III
БР. 5

ПАЛІМПСЕСТ

РАЛІМПСЕСТ

VOL. III
NO 5